

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ ПРОТИДІЇ ПОШИРЕННЮ СТИГМАТИЗАЦІЇ В УМОВАХ СУСПІЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Л.М. Коробка

кандидат психологічних наук, завідувач лабораторії психології мас і спільнот
Інститут соціальної та політичної психології НАПН України, м. Київ

Актуальність дослідження. В умовах суспільних трансформацій спостерігається посилення прояву стигматизації, нетерпимості та дискримінації людей за різними ознаками, що є небезпечним як для окремих осіб, так і для соціального простору, адже не тільки загрожує суспільній моралі, а й сприяє посиленню соціального напруження. Зазначимо, що для протидії будь-яким формам нетерпимості, стигматизації й дискримінації в суспільстві має бути реалізована активна державна політика, активізовані ресурси громади та проводиться широка інформаційно-просвітницька робота серед населення. Водночас, необхідність запобігання поширенню стигматизації, важливість сприяння взаєморозумінню та поваги до інакшості і розмаїття потребує від психологічної науки вироблення ефективних соціально-психологічних технологій підвищення толерантності до інакшості в різних суспільних та освітніх середовищах та підтримки представників стигматизовуваних меншин, сприяння їх оптимальній повноцінній соціальній життєдіяльності.

Виклад основного матеріалу. Про необхідність соціально-психологічної підтримки осіб задля захисту і збереження їхнього психосоціального благополуччя в складних життєвих ситуаціях, зокрема тих, що виникають внаслідок поширення стигматизації та дискримінації, наголошується у відповідних міжнародних рекомендаціях і протоколах. Ми вважаємо, що така підтримка є важливою складовою роботи з особами, які на собі відчули наслідки стигматизації та може бути реалізована через організацію роботи як із представниками стигматизованих груп, меншин, так із соціальним оточенням щодо усвідомлення ним проблеми стигматизації та її наслідків, виявлення і

долання існуючих упереджень, а також підвищення толерантності до прояві інакшості і різноманіття. Це дозволить ефективно протистояти поширенню стигматизації в суспільстві, сприяти збереженню та відновленню благополуччя осіб, які на собі відчувають наслідки стигматизації, що можливо реалізувати за допомогою соціально-психологічних технологій.

У вирішенні питання протидії поширенню стигматизації та підтримки представників меншин, які зазнають стигматизації в умовах суспільних трансформацій, підвищення в суспільстві толерантності до інакшості, вважаємо за доцільне використання технологічного підходу (Л. Карамушка, В. Панок, Т. Титаренко та ін.). Основне його призначення, в контексті нашого дослідження, полягає в розробці (проектуванні) і впровадженні технологій, спрямованих на вирішення проблем стигматизації та підвищення толерантності до інакшості в різних суспільних та освітніх середовищах [1, с. 105].

Соціально-психологічні технології підтримки стигматизовуваних меншин визначено нами як сукупність форм, технік, методів, прийомів, засобів, впливів, що використовуються для надання такої підтримки (залежно від специфіки цільових груп) та розглянуто як цілісну методичну систему, спрямовану на запобігання і протидію стигматизації, підвищення толерантності до інакшості в різних суспільних та освітніх середовищах, на підвищення соціальної активності представників стигматизовуваних меншин та поліпшення їхнього соціального самопочуття [2, с. 214].

Якщо говорити про загальну схему технологізації протидії поширенню стигматизації та підтримки стигматизовуваних меншин, то технологічно оснащується процес групової та індивідуальної роботи із соціальним оточенням і представниками стигматизовуваних меншин.

Слід зазначити, що в залежності від спрямованості технологій – чи на роботу із оточенням, чи із представниками цих меншин, така робота *передбачає* визначення змісту та специфіки способів її здійснення на когнітивному, емоційному та поведінковому рівнях.

Залежно від спрямованості технологій на роботу із соціальним оточенням:

- на когнітивному рівні – це актуалізація проблеми стигматизації, її негативних наслідків; усвідомлення різноманіття як цінного ресурсу спільноти; усвідомлення й віднаходження особистих і колективних ресурсів підвищення толерантності до інакшості; усвідомлення мотивів незгод у широкій соціальній взаємодії;
- на емоційному рівні – підвищення рівня емоційної самосвідомості та саморегуляції; посилення емпатійного ставлення до інакших
- на поведінковому рівні – розвиток навичок толерантної комунікації; вироблення стратегій конструктивної взаємодії, побудова ефективної медіакомунікації.

Залежно від спрямованості технологій на роботу із представниками стигматизовуваних меншин:

- на когнітивному рівні – це надання інформаційної підтримки, актуалізація проблеми стигматизації, її негативних наслідків та можливостей її запобігання, усвідомлення особливостей взаємодії із соціальним оточенням, та підвищення обізнаності щодо проявів нерівності;
- на емоційному рівні – підвищення власної рефлексивності, здатності до самоприйняття;
- на поведінковому рівні – підвищення самоефективності та соціальної активності, набуття навичок налагодження конструктивних стосунків з оточенням, активізація суб'єктної позиції та здатності використовувати підтримуючий потенціал спільноти, набуття навичок асертивної поведінки, надання само- і взаємодопомоги.

В залежності від цільових груп доцільно виокремити такі *напрямки* протидії поширенню стигматизації як: профілактика та подолання упереджень, домінуючих в суспільстві, підвищення толерантності (реалізація програм дестигматизації через систему освіти та ЗМІ); підвищення професійної компетентності фахівців системи соціально-психологічної служби (програми підвищення кваліфікації фахівців, семінари, тренінги); соціальна та

психологічна підтримка осіб, що стали об'єктом упереджень та їх найближчим оточенням (підвищення самооцінки стигматизовуваних осіб, корекцію атрибутивного стилю, що забезпечує їх успішну адаптацію в умовах стигматизації).

Відповідно йдеться про розроблення науковцями лабораторії психології мас і спільнот комплексу технологій протидії поширенню стигматизації та підтримки стигматизовуваних меншин та специфікацію їхнього змісту залежно від цільових груп:

- Технологія активізації психологічних ресурсів представників стигматизовуваних меншин;
- Технологія формування безпечного толерантного середовища та протидії стигматизації в соціальній взаємодії;
- Технологія підвищення професійної компетентності фахівців із проблеми стигматизації та надання соціально-психологічної підтримки представникам стигматизовуваних меншин.

Висновки. Отже необхідність протидії будь-яким формам нетерпимості, стигматизації та дискримінації й сприяння взаєморозумінню та повага до інакшості і розмаїття спонукала до вироблення соціально-психологічних технологій, які спрямовано на роботу як із соціальним оточенням, так і з представниками стигматизовуваних груп, меншин. Розроблення таких технологій здійснювалося на основі теоретичного аналізу, результатів опитування та емпіричного підтвердження ефективності їхнього застосування.

Література:

1. Коробка Л. М. Соціально-психологічна підтримка стигматизованих меншин: технологічний підхід. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*, 2020. Вип. 45 (48). С. 100-109.
2. Коробка Л. М. Соціально-психологічні технології підвищення толерантності до інакшості в освітньому середовищі. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*, 2021. Вип. 47 (50). С. 209-218.